
TURYSTYKA W SERCU PUSZCZY

INFORMATOR TURYSTYCZNY
- ZABORÓW LEŚNY I OKOLICE

TURYSTYKA W SERCU PUSZCZY

INFORMATOR TURYSTYCZNY
– ZABORÓW LEŚNY I OKOLICE

Kampinoski Park Narodowy
Izabelin 2015

© Kampinoski Park Narodowy
ul. Tetmajera 38, 05-080 Izabelin
www.kampinoski-pn.gov.pl, e-mail: dyrekcja@kampinoski-pn.gov.pl

Wydawnictwo Epograf
ul. Warszawska 37, 05-082 Blizne Łaszczyńskiego
www.epograf.pl, e-mail: wydawnictwo@epograf.pl

ISBN 978-83-62910-49-6

zdjęcia na okładce: Tomasz Hryniewicki, Krzysztof Niedbala, Małgorzata Wawryszuk

zdjęcia: Katarzyna Fidler (KF), Tomasz Hryniewicki (TH), Katarzyna Mikrut (KM),
Krzysztof Niedbala (KN), Ewa Siatecka (ES), Małgorzata Wawryszuk (MW)

tekst: Katarzyna Mikrut, Ewa Siatecka
konsultacje: Małgorzata Mickiewicz
redakcja: Andrzej Lubański

rysunki: Małgorzata Wawryszuk (MW), Ewa Siatecka (ES)
schematy: Marta Deptuła, Ewa Siatecka

projekt graficzny: Krzysztof Niedbala
skanowanie: Wydawnictwo Epograf
dtp: Wydawnictwo Epograf

druk: in EU

nakład: 3000 egz.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Dofinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Wojewódzki Fundusz
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
w Warszawie

Publikacja dofinansowana przez
Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Warszawie,
www.wfosigw.pl

Drodzy Turyści!

Ponownie zapraszamy Państwa do Puszczy Kampinoskiej. Tym razem proponujemy zwiedzanie jej południowo-wschodnich fragmentów. Jest to teren wymarzony na wycieczki. Zmienny krajobraz, wyjątkowo efektowne odcinki na pograniczu wydm i bagien, duże urozmaicenie szaty roślinnej sprawiają, że przez proponowane obszary można wędrować o każdej porze roku. Tym bardziej, że walory przyrodnicze łączą się tu z pamiątkami historycznymi, śladami martyrologii narodu i zabytkami architektury.

Podniesienie w 1959 r. Puszczy Kampinoskiej do rangi parku narodowego spowodowało znaczne ożywienie ruchu turystycznego. W odpowiedzi na wzrastającą liczbę odwiedzających rozbudowywano infrastrukturę turystyczną: wyznaczano polany wypoczynkowe, urządzano parkingi, budowano nowe urządzenia turystyczne. Modernizacja istniejącej infrastruktury turystycznej oraz wybudowanie nowych urządzeń i obiektów w ostatnim czasie było możliwe dzięki wsparciu finansowemu udzielonemu m.in. przez fundusze unijne i krajowe.

Położona tuż za progiem stolicy Puszcza Kampinoska jest nie tylko jednym z największych kompleksów leśnych Mazowsza, ale również jedynym w tym regionie parkiem narodowym. Miejsc interesujących jest tak wiele, że każda wolna chwila spędzona na poznawaniu walorów Kampinoskiego Parku Narodowego będzie pożyteczna dla każdego, bez względu na wiek i formę wypoczynku.

Życzę Państwu, by wycieczki trasami opisanymi w niniejszym przewodniku dostarczyły wielu niezapomnianych wrażeń.

Miroslaw Markowski

Dyrektor Kampinoskiego
Parku Narodowego

UDOSTĘPNIANIE PARKU

Obszar Kampinoskiego Parku Narodowego jest udostępniany w celach naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych i sportowych w sposób, który nie wpływa negatywnie na przyrodę. Przez udostępnienie parku rozumie się umożliwienie przebywania na jego terenie osobom zainteresowanym w porze dziennej, tj. od świtu do zmierzchu. Wstęp do Kampinoskiego Parku Narodowego jest bezpłatny. Park stanowi znakomitą bazę rekreacyjno-wypoczynkową dla mieszkańców Warszawy. Turyści mają do dyspozycji szlaki piesze, rowerowe, trasy do jazdy konnej, 18 parkingów i 12 polan wypoczynkowych. Ponadto odwiedzający mogą również skorzystać z bogatej oferty Centrum Edukacji w Izabelinie oraz Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego w Granicy, skierowanej do różnych grup wiekowych. Kampinoski Park Narodowy ze względu na swoje wartości przyrodnicze oraz znaczenie społeczne w 2000 r. wraz ze strefą ochronną został uznany przez UNESCO za Światowy Rezerwat Biosfery „Puszcza Kampinowska”, a w 2004 r. wszedł w skład Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 (PLC140001). Jest jedynym parkiem narodowym na Mazowszu i jednym z niewielu na świecie, który graniczy ze stolicą państwa.

ORGANIZACJA IMPREZ – UZYSKIWANIE ZEZWOLEŃ

Żeby zrealizować na terenie parku imprezę, należy zwrócić się pisemnie do dyrektora parku z prośbą o udostępnienie terenu. W piśmie należy podać informację dotyczącą charakteru imprezy bądź opisać sposób, w jaki zamierzamy spędzić czas w parku oraz podstawowe informacje na temat wydarzenia, takie jak: miejsce, data, liczba uczestników, dane kontaktowe organizatora. Podanie można przesłać pocztą, faxem na numer 22 722 65 60, mailem na adres dyrekcja@kampinoski-pn.gov.pl lub złożyć osobiście w sekretariacie Kampinoskiego Parku Narodowego. Należy zrobić to stosunkowo wcześniej, aby zapewnić 14-dniowy okres na rozpatrzenie sprawy.

UWAGA! Przed złożeniem podania dotyczącego organizacji imprezy na jednej z polan rekreacyjnych należy sprawdzić telefonicznie jej dostępność. W przypadku wątpliwości czy planowane wydarzenie nie narusza obowiązujących przepisów zalecamy kontakt telefoniczny i konsultację z pracownikami zespołu ds. udostępniania parku.

Udostępnianie polan jest odpłatne według stawek określonych w regulaminie udostępniania KPN, który wraz z aktualnym cennikiem udostępniania zamieszczony jest na stronie internetowej parku. Opłaty podane w cenniku nie obejmują kosztów drewna ani przygotowania

ogniska. Dotyczą tylko udostępnienia terenu. Zapewnienie drewna i przygotowanie ogniska leży po stronie organizatora imprezy.

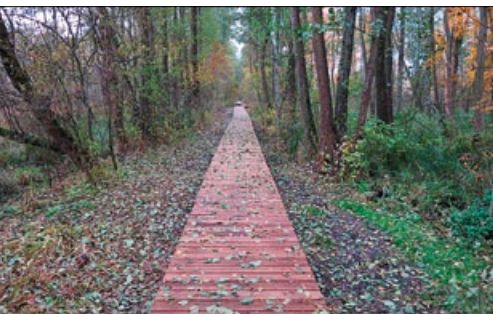
Więcej informacji o zasadach udostępniania parku i uzyskiwania zezwoleń na organizację imprez na terenie KPN jest dostępnych na stronie www.kampinoski-pn.gov.pl/turystyka/informacje-praktyczne

REGULAMIN

Każdy turysta przebywający na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego powinien przestrzegać obowiązujących przepisów, pamiętając o podstawowych zasadach:

1. Poruszanie się po terenie parku dozwolone jest wyłącznie po oznakowanych szlakach turystycznych, ścieżkach edukacyjnych, spacerowych i drogach publicznych oraz obszarach udostępnionych do zwiedzania.
2. Organizowanie imprez turystycznych, rekreacyjnych i sportowych wymaga uzyskania pisemnej zgody dyrektora parku.
3. Parkowanie pojazdów mechanicznych dopuszcza się tylko na wyznaczonych parkingach.
4. Na szlakach turystycznych obowiązuje ruch prawostronny.
5. Jeżeli szlak turystyki pieszej został udostępniony równocześnie dla turystyki rowerowej, narciarskiej lub konnej, obowiązuje zasada pierwszeństwa ruchu pieszego.
6. W okresie występowania pokrywy śnieżnej szlaki turystyki pieszej są udostępnione do turystyki narciarskiej. Wtedy turystów pieszych, rowerowych i konnych obowiązuje zasada nie niszczenia założonych śladów narciarskich, a turystów poruszających się na nartach zakładanie śladów poza ścieżką pieszą.
7. Uprawianie turystyki i rekreacji konnej na terenie parku wymaga uzyskania pisemnej zgody dyrektora parku.
8. Osoby korzystające ze szlaków i obszarów udostępnionych do zwiedzania zobowiązane są do przestrzegania zasad bezpieczeństwa własnego oraz wszystkich innych użytkowników.
9. Palenie ognisk, grilli oraz używanie innych otwartych źródeł ognia dozwolone jest wyłącznie w miejscach do tego wyznaczonych i określonych w zarządzeniu dyrektora parku, po uzyskaniu pisemnej zgody dyrektora parku.
10. Organizator imprezy turystycznej, rekreacyjnej lub sportowej dla grupy liczącej powyżej 20 osób powinien zapewnić terenowego przewodnika turystycznego, jeżeli program imprezy przewiduje zwiedzanie parku narodowego, muzeów i obiektów zabytkowych, w których nie oprowadza uprawniony pracownik.

Przewodnik, który Państwo trzymacie w dłoniach powstał dzięki dofinansowaniu z dwóch funduszy krajowych, za sprawą których od lat Kampinoskiemu Parkowi Narodowemu udaje się zrealizować wiele ciekawych przedsięwzięć z zakresu turystyki, edukacji i ochrony przyrody. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej sfinansował 90% kosztów publikacji w ramach projektu „Budowa kładki na szlakach turystycznych w Zaborowie Leśnym służącej ograniczeniu antropopresji na ekosystemy Kampinoskiego Parku Narodowego”. Dzięki projektowi w 2015 r. zbudowana została najdłuższa w parku kładka, która liczy aż 770 metrów. Jeżeli zdecydują się Państwo na przebycie trasy II lub III, to mamy nadzieję, że docenią komfort

Kładka spacerowa w Zaborowie Leśnym / Footbridge in Zaborów Leśny fot. (ES)

spaceru po kładce, która nie tylko ułatwia marsz, ale również umożliwia podziwianie wspaniałych terenów południowego pasa bagiennego z malowniczymi olszynami i torfowiskami. Dzięki

tworzeniu dogodnień i nowej atrakcyjnej infrastruktury dla turystów ograniczona zostaje presja turystyczna na nieudostępniane, szczególnie cenne ostoje przyrody, a odwiedzający zostają skierowani w miejsca równie ciekawe, ale mniej wrażliwe na ludzką ingerencję.

Pozostałe 10% kosztów publikacji zostało sfinansowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie w ramach kampanii „Puszcza Kampinoska – Wspólna Przestrzeń”. Jest to wielowątkowa, długofalowa kampania edukacyjna z zakresu ochrony przyrody i zrównoważonego rozwoju. Realizowana w 2015 r. obejmowała szereg interdyscyplinarnych tematów programowych. Jej głównym celem było podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej zrównoważonego rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem zrównoważonej turystyki. Projekt służył wykształceniu wśród przedstawicieli lokalnych społeczności poczucia współodpowiedzialności za przyrodę Kampinoskiego Parku Narodowego i Rezerwatu Biosfery „Puszcza Kampinoska” oraz zbudowaniu zrozumienia dla zasad rozwoju zrównoważonego i znaczenia aktywnego uczestnictwa społeczeństwa w kształtowaniu tego procesu.

PROPOZYCJA DLA MNIEJ AKTYWNYCH

Nie każdy lubi długie i męczące wycieczki. Dla wszystkich tych, którzy wolą spędzać wolny czas na świeżym powietrzu bez dużego wysiłku fizycznego, pragną się zrelaksować i zapomnieć o codziennych problemach, przygotowaliśmy polany rekreacyjno-wypoczynkowe m.in. w Truskawiu i Zaborowie Leśnym. Na polanie w Truskawiu można wypocząć pod wiatą, pobawić się z dzieckiem na placu zabaw lub wybrać się na krótki spacer ścieżką dydaktyczną „Do Karczmiska”. Przejście nią pozwoli dostrzec najbardziej charakterystyczną cechę krajobrazu Puszczy Kampinoskiej, jaką jest naprzemienne występowanie piaszczystych wałów wydmych i bagnistych obniżzeń. Trasa ścieżki wiedzie m.in. przez bagienną dolinkę Niepust z malowniczymi łąkami uroczyska Paśniki. Wybudowana kładka ułatwia przejście ścieżki w czasie roztopów lub w okresie deszczowym.

Dla osób preferujących bardziej ustronne miejsca pozostaje polana w Zaborowie Leśnym, gdzie można rozpałcić ognisko w przeznaczonym do tego miejscu (należy jednak pamiętać o wcześniejszym uzyskaniu na to zgody dyrektora parku) bądź po prostu poleżeć na leżaku lub kocu i poczytać ulubioną książkę lub zażyć kąpieli słonecznej.

PROPOZYCJA DLA WYTRWAŁYCH

W Kampinoskim Parku Narodowym do dyspozycji turystów są szlaki piesze (350 km), szlaki rowerowe (200 km) oraz trasy do jazdy konnej. Szlaki turystyczne charakteryzują się różnym poziomem trudności, jednak w większości są łatwo dostępne. W niniejszym przewodniku proponujemy 2 trasy rowerowe, 3 piesze i 1 pieszo-narciarską o różnej długości i różnym stopniu trudności. Poprowadzone zostały w sposób umożliwiający zapoznanie się z bogactwem przyrodniczym i kulturowym okolic Zaborowa Leśnego. Przebiegają głównie ścieżkami leśnymi, ale także drogami wiodącymi przez wsie położone w granicach parku i jego otulinie.

Pieszko i rowerem można poruszać się praktycznie bez ograniczeń. Oczywiście pamiętając o tym, by trzymać się wyznaczonych szlaków turystycznych. Amatorzy jazdy konnej wierzchem czy przejażdżek bryczkami latem i saniami zimą zobowiązani są uzyskać zezwolenie dyrektora parku, który biorąc pod uwagę wygodę i bezpieczeństwo użytkowników oraz ochronę gatunków i siedlisk wyznacza stosowne trasy.

Coraz popularniejszą formą spędzania czasu stał się nordic walking. Jest to bardzo atrakcyjny sposób aktywności ruchowej.

W zasadzie mogą go uprawiać niemal wszyscy, bez względu na wiek i poziom sprawności fizycznej. I co ważne, dosłownie wszędzie, w dowolnym terenie, na każdej nawierzchni i o każdej porze roku.

Zimą, kiedy spadnie śnieg, zamiast butów trekkingowych można założyć narty biegowe. Tym, którzy nie posiadają jeszcze własnego sprzętu, a chcieliby spróbować jazdy na nartach, polecamy wypożyczalnię w Truskawiu. Można tu także zapytać o instruktora, który w miarę możliwości czasowych przybliży tajniki narciarstwa biegowego. Przy sprzyjających warunkach atmosferycznych, kiedy pokrywa śnieżna jest odpowiedniej grubości, można pobiegać po specjalnie w tym celu założonych śladach.

rys. (MW)

Praktycznie o każdej porze roku podczas wycieczki można ze szlaków fotografować przyrodę i malownicze krajobrazy. Należy jednak pamiętać, żeby nie podchodzić zbyt blisko do napotkanych podczas wędrówki zwierząt, gdyż płoszenie ich może powodować, że nie powrócą one do swoich gniazd i kryjówek, porzucając potomstwo. Dodatkowo spłoszone dzikie zwierzę może stać się niebezpieczne i groźne dla odwiedzających szlaki turystów.

Park to również znakomite miejsce do uprawiania sportów takich jak bieganie czy jazda na rowerze. Nie dość, że oddychamy wtedy świeżym powietrzem, to jeszcze relaksujemy się wśród zieleni. Osoby częściej odwiedzające Puszcę Kampinoską zachęcamy do śledzenia strony internetowej Kampinoskiego Parku Narodowego, gdzie zamieszczane są informacje o różnych imprezach – sportowych, turystycznych, kulturalnych, które odbywają się w parku. Na stałe do kalendarza wydarzeń sportowych w KPN zapisał się m. in. Bieg Truskawki, który rozpoczyna się i kończy w Truskawiu. Organizowany jest pod koniec maja i ma na celu propagowanie biegania jako najprostszej formy aktywności fizycznej oraz promocję parku jako terenu wycieczek rekreacyjnych. Jest także wspaniałą zabawą sportową dla dzieci. Na zakończenie wszyscy uczestnicy czestowani są truskawkami.

Truskaw – Zaborów Leśny – Lipków – Klaudyn – Las Bemowo – Stare Babice – Koczargi Stare – Borzęcin Duży – Mariew – Mały Truskaw – Truskaw

Długość: 42 km

Trudność: trudna z uwagi na duży ruch samochodowy na odcinkach nieleśnych, trasa dla wprawionych rowerzystów, dość długa i w dużej części prowadzi piaszczystymi drogami Puszczy Kampinoskiej, nie polecana na wycieczkę z małymi dziećmi

Trasa głównie dla doświadczonych rowerzystów, którzy lubią wycieczki wśród zróżnicowanego krajobrazu Puszczy Kampinoskiej, gdzie wydmy sąsiadują z bagnami. Umożliwia również zwiedzenie pobliskich miejscowości. Prowadzi drogami o utwardzonej nawierzchni (asfaltem lub kostką brukową) i piaszczystymi duktami pośród lasu. Nie polecana na wycieczkę pieszą, chyba że we fragmencie. Główna jej część wiedzie historyczno-rodzinnym szlakiem rowerowym wokół gminy Stare Babice, który w 2013 r. został wyznaczony przez Stowarzyszenie Odkrywamy Świat oraz młodzież gimnazjalną w ramach projektu „Razem: szybciej, bezpieczniej, wygodniej”.

Jazdę można rozpocząć praktycznie w dowolnym miejscu, jednakże my proponujemy start w Truskawiu – z pętli autobusowej ZTM albo z parkingu leśnego. Stąd kierujemy się na zachód żółtym szlakiem, który wiedzie szerokim duktem zwanym Truskawską Drogą. Wzdłuż drogi możemy z bliska obserwować typowy dla Puszczy Kampinoskiej bór sosnowy, miejscami z dębowymi młodnikami i brzezunami, oraz

kanaly melioracyjne urozmaicające krajobraz. Las wokół Truskawskiej Drogi został wycięty przez Niemców w czasie I wojny światowej. Dopiero po 1945 r. teren ten został zalesiony ponownie. Po ok. 1 km szlak przekracza wzniesienie Marcinowej Góry, gdzie droga jest wyłożona brukiem. Nieco dalej zadaszona drewniana ławka, ustawiona w malowniczym otoczeniu. Aż chce się odpocząć. Kolejna dopiero przed samą polaną wypoczynkową w Zaborowie Leśnym pod pomnikowym dębem. Od węzła szlaków, po pokonaniu krótkiego piaszczystego odcinka, ruszymy na wschód niebieskim szlakiem. W miejscu, gdzie zobaczymy ogrodzoną uprawę leśną, w 2004 r. przeszła silna wichura, która w pasie o szerokości ok. 200 m i długości ok. 10 km połamała niemal wszystkie drzewa. Powstał rozległy wiatrołom o powierzchni 97 ha, który ciągnął się aż do Palmir. Połamane drzewa usunięto, a teren ponownie zalesiono. W celu zabezpieczenia młodych sadzonek przed zgryzaniem przez zwierzynę powierzchnię ogrodzono.

Przed nami atrakcyjny odcinek, biegnący wąską ścieżką przez gęsty las. Jeżeli korzenie i duże nierówności terenu okażą się jednak zbyt trudnymi przeszkodami, alternatywą jest przejazd tego odcinka komfortowo, szeroką drogą przez wieś Buda, w której czas się niemalże zatrzymał, gdzie życie toczy się jak dawnymi laty, choć to zaledwie 10 km od granic stolicy kraju. Nazwa wsi pochodzi od „budy”, tj. osady założonej przez tzw. budników, którzy zajmowali się wyrębem lasu i przerobem pozyskanego drewna na węgiel drzewny, smołę i potaż.

Dojeżdżamy do Małego Truskawia, skąd za znakami niebieskimi dalej jedziemy szeroką drogą, miejscami piaszczystą. Po skręceniu w tzw. Szeroką Warszawską Drogę jazda będzie szczególnie przyjemna – piękne otoczenie i utwardzona, równa droga. Niedługo znowu czekają nas piaszczyste odcinki, ale teraz prostą drogą powinniśmy szybko dotrzeć do Lipkowa, gdzie warto rzucić okiem na klasycystyczny kościół i dworek w tym samym stylu z XVIII w. Więcej o tych obiektach możemy dowiedzieć się z tablic informacyjno-edukacyjnych ustawionych na terenie przykościelnym oraz wzdłuż ścieżki dydaktycznej „Do Lipkowskiej Wody”.

Za nami ok. 11 km jazdy, toteż polana rekreacyjna Lipków jest dobrym miejscem na dłuższy postój. Znajdują się na niej wypożyczynkowe ze stojakami na rowery, boiska sportowe, plac zabaw dla dzieci, nowoczesny parking. W ramach relaksu możemy wybrać się na spacer ścieżką dydaktyczną. Ma tylko 1,4 km długości i wiedzie wokół polany.

Przed nami nieco bardziej zmieniona przez człowieka część Puszczy Kampinoskiej, gdzie spotkamy wielu spacerowiczów mieszkających na okolicznych osiedlach. Szeroką gruntową drogą wjeżdżamy do

Izabelina B, przez chwilę jedziemy asfaltem, następnie utwardzoną gruntową drogą do placu zabaw z wiatą, pod którą możemy odpocząć. Jeżeli zgłodnieliśmy warto wstąpić do pobliskiej pizzerii na obiad. Przecinamy ul. Sienkiewicza (należy zachować szczególną ostrożność z uwagi na znaczny ruch samochodowy i brak przejścia dla pieszych) i żegnamy na jakiś czas szlaki turystyczne Kampinoskiego Parku Narodowego. Podążamy asfaltem, na tym odcinku trasy kursują autobusy podmiejskie ZTM, więc w razie zmęczenia lub poważniejszej awarii roweru możemy skorzystać z transportu publicznego, by wrócić do Warszawy. Po prawej stronie mijamy kompleks leśny Klaudyn będący enklawą parku. Jest to gęsty, podmokły las olchowy. Przejeżdżamy przez Klaudyn wśród zabudowy jednorodzinnej. Tu kiedyś sięgała Puszcza Kampinoska, ale u schyłku XVIII w. w tym rejonie jej duży pas został wylesiony pod pola uprawne.

Turyści w Lesie Bemowo / Tourists in Bemowo Forest fot. (ES)

Dojeżdżamy do Lasu Bemowskiego, który zarządzany jest przez Lasy Miejskie – Warszawa. Jedziemy ścieżką rowerową z kostki brukowej wzdłuż uroczyska. Jako, że jesteśmy prawie w połowie wycieczki, możemy zatrzymać się na posiłek w pobliskiej Karczmie w Janowie. Dalej będziemy poruszać się żółtym szlakiem rowerowym, a zarazem fragmentem ścieżki przyrodniczo-dydaktycznej „Śladami Łosia”, która w ciekawy sposób pokazuje rolę lasu w życiu człowieka oraz w mikroklimacie miasta. Przed wjazdem do lasu możemy na tablicy informacyjnej zapoznać się z planem ścieżek i szlaków. Na całym odcinku trasy przez Las Bemowski napotkamy wiele miejsc odpoczynku z ławeczkami, wiatami turystycznymi i tablicami edukacyjnymi (warto zwrócić uwagę na zdecydowanie intensywniejsze zagospodarowanie turystyczne niż to, które spotkamy na szlakach parku narodowego). Z prawej mijamy rezerwat przyrody Łosiowe Błota – utworzony w celu zachowania charakterystycznych niegdyś dla Kotliny Warszawskiej zbiorowisk torfowisk niskich wraz ze stanowiskami rzadkich i chronionych roślin. Więcej o rezerwacie dowiemy się z pobliskiej tablicy informacyjnej. Ścieżka jest tu szeroka, malownicza, wygodna do jazdy i bardzo popularna wśród mieszkańców Bemowa. Spotkamy osoby spacerujące, uprawiające nordic walking, bieganie i jazdę na rowerze. Dwa razy przekroczymy tory kolejowe. Jest to Warszawska Magistrala Hutnicza prowadząca do Huty Warszawa

w dzielnicy Bielany. Przecinając tory należy zachować szczególną ostrożność i zejść z roweru. Gdy przekroczymy tory po raz drugi, odbijamy w lewo i podążamy trasą spacerową. Na wprost są tereny wojskowe, niedostępne dla turystów. Po lewej mijamy rozległy obszar rekreacyjny z placem zabaw dla dzieci. Przy wyjeździe z lasu tablica poświęcona Transatlantyckiej Centrali Radiotelegraficznej, która niegdyś tu się znajdowała. Była to największa inwestycja radiokomunikacyjna II Rzeczypospolitej oraz jedna z najnowocześniejszych w owym czasie radiostacji.

Przed nami ponad 15-kilometrowy odcinek przez miejscowości Stare Babice, Zielonki, Koczargi, Wojcieszyn i Borzęcin Duży. Jedziemy ścieżką rowerową biegnącą ulicą Hubala-Dobrzańskiego i drogą wojewódzką nr 580 (ul. Warszawska). Komfort jazdy nieco utrudniają wyjazdy z posesji i infrastruktura wbudowana w ścieżkę, którą poprowadzono w pasie chodnika.

Kościół parafialny w Starych Babicach
Parish church in Stare Babice fot. (ES)

W Latchorzewie liczne bary i pizzerie, więc jeżeli zgłodnieliśmy, jest gdzie zjeść. Przy ul. Na Skraju skwerek rekreacyjny z siłownią, stołami do ping-ponga i do gry w szachy oraz

stojaki na rowery. W Starych Babicach zwraca uwagę kościół barokowy z 1728 r., rozbudowany według projektu Józefa Piusa Dziekońskiego w latach 1899-1902.

Jazdę kontynuujemy drogą nr 580, na trasie kolejne miejsca, gdzie można spożyć posiłek lub uzupełnić zapasy w marketach znanych sieci. W Zielonkach mijamy po lewej stronie zespół pałacowo-parkowy z połowy XIX w. Zniszczony pałac wraz z pozostałością parku krajobrazowego kupił w 1997 r. Zenon Lasota. Aktualnie jest to miejsce wielu artystycznych imprez i festiwali. Obiekt można zwiedzać po wcześniejszym uzgodnieniu z właścicielem (więcej na stronie: www.palacclasotow.pl). W Zielonkach znajduje się też serwis rowerowy Turysta. Po dojechaniu do Koczarg Nowych skręcamy w prawo w ulicę Szkolną. Jadąc nią, rozkoszujemy się rozległym widokiem pól, jednocześnie uważamy, by po dotarciu do Koczarg Starych, nie przegapić skrętu w lewo w ulicę Górki. Podążamy przez osiedle domów jednorodzinnych najpierw asfaltem, potem drogą gruntową aż

dojedziemy na powrót do Kampinoskiego Szlaku Rowerowego, który przez Wojcieszyn doprowadzi nas do Zalesia, gdzie skręcamy w lewo. Jedziemy wprost do drogi wojewódzkiej nr 580, którą następnie do wsi Borzęcin Duży. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1254 r. W przeszłości dobra borzęcińskie często zmieniały właścicieli, wśród nich byli zarówno duchowni, jak i świeccy. We wsi kościół pw. św. Wincentego Ferreriusza z 1855 r., przed kościołem tablica informacyjna o parafii i historyczno-rodzinnym szlaku rowerowym wokół gminy Stare Babice.

Łąki w Sadykierzu / Sadykierz Meadows fot. (ES)

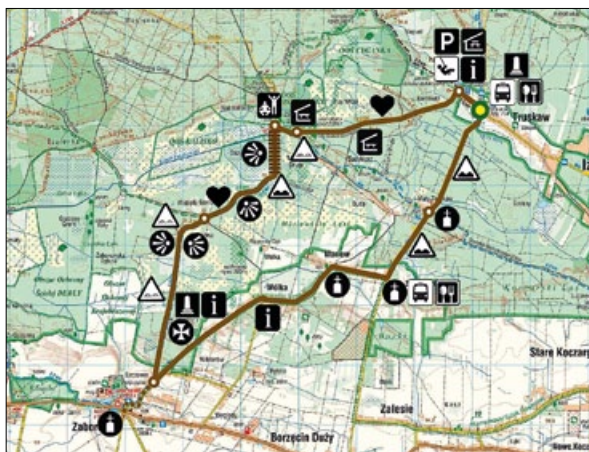
Przy niewielkim skwerze z krzyżem i tablicą poświęconą żołnierzom Wojska Polskiego oraz mieszkańcom Borzęcina Dużego poległym w latach 1939-44 skręcamy w prawo na Mariów.

Przed nami jeszcze ok. 7 km wycieczki. Opuszczając Borzęcin, po prawej mijamy niewielki park ze stawem rybnym i placem zabaw. Wciąż jedziemy asfaltem, po blisko kilometrze jesteście ponownie na Kampinoskim Szlaku Rowerowym. Podziwiamy malowniczą panoramę łąk, pól i zadrzewień. Aż trudno uwierzyć, że to tylko 15 kilometrów od Warszawy. Cały czas trzymamy się żółtego szlaku rowerowego. W Stanisławowie ostatnia okazja na ciepły posiłek w Biker Pub, doprowadzą nas tam kierunkowskazy. Dalej tak, jak prowadzi szlak, wyboistą gruntową drogą przez Mały Truskaw do Truskawia, skąd zaczynaliśmy wycieczkę.

Truskaw – Zaborów Leśny – Wyględy Górne – Zaborów – Mariew – Mały Truskaw – Truskaw

Długość: 21 km

Trudność: średnio trudna, wiedzie piaszczystymi, od czasu do czasu wybrzuszonymi przez korzenie, drogami Puszczy Kampinoskiej, zdarzają się też spore odcinki dróg publicznych. Ze względu na długość i interesujący krajobraz świetnie nadaje się na rodzinną wycieczkę ze starszymi dziećmi

Trasa urozmaicona zarówno pod względem krajobrazów, jak i nawierzchni. Nie polecana na piesze wycieczki z uwagi na niemalże odcinki dróg publicznych bez chodnika. Na trasie zobaczymy główny efekt projektu „Budowa kładki na szlakach turystycznych w Zaborowie Leśnym służącej ograniczeniu antropopresji na ekosystemy Kampinoskiego Parku Narodowego”, czyli drewnianą kładkę ciągnącą się prawie od samej polany Zaborów Leśny aż do tzw. Granicznej Drogi. Przejazd przez typowe dla Kampinoskiego Parku Narodowego zbiorowiska leśne, ze świeżymi borami i podmokłymi olszynami pasa bagiennego. Powrót szerokimi drogami przez wsie z zabudową jednorodziną i krajobrazem rolniczym.

Na trasę można wyjechać zarówno od strony Zaborowa, jak i Truskawia. My polecamy rozpocząć wycieczkę z Truskawia, dokąd łatwo dostaniemy się komunikacją miejską lub dojedziemy rowerem bezpośrednio z Izabelina czy Warszawy. Z pętli autobusowej zaledwie

0,5 km do parkingu w Truskawiu, gdzie na tablicy informacyjnej możemy zapoznać się z historią miejscowości oraz szlakami turystycznymi, które mają tu swój początek. Stąd kierujemy się na zachód żółtym szlakiem biegnącym szeroką gruntową leśną drogą zwaną Truskawską. Wzdłuż drogi zobaczymy typowy dla Puszczy Kampinoskiej bór sosnowy, miejscami z dębowymi młodnikami i brzezinami, oraz kanały melioracyjne urozmaicające krajobraz. Przemierzamy krótki odcinek brukowaną drogą, mijając po lewej wzniesienie tzw. Marcinowej Góry. Po przebyciu 1,5 km możemy przystanąć przy ławkodaszku, czyli drewnianej ławce z niewielkim zadaszeniem, które może dać nam tymczasowe schronienie w niepogodę. Przy kolejnym ławkodaszku, ok. 1 km dalej, zacznie się krótki, ale bardzo piaszczysty odcinek trasy, gdzie prawdopodobnie będziemy musieli zsiąść z roweru. Stąd już tylko kilka kroków do polany Zaborów Leśny, obok której znajduje się leśniczówka. Na polanie istnieje możliwość zorganizowania ogniska, jednakże pamiętajmy, że każde rozpalenie ognia w Kampinoskim Parku Narodowym wymaga zgody jego dyrektora. Z tego miejsca aż do samego Zaborowa zaprowadzą nas niebieskie znaki tzw. Południowego Szlaku Krawędziowego, który biegnie wzdłuż południowych obrzeży Kampinoskiego Parku Narodowego. Przez kładkę rower powinniśmy prowadzić nie tylko ze względu na własne bezpieczeństwo, ale także wygodę innych turystów. Dzięki temu łatwiej również będzie nam podziwiać otaczające widoki, a jest to bez wątpienia przyrodniczo najciekawszy odcinek trasy.

Polana wypoczynkowa Zaborów Leśny
Zaborów Leśny picnic area fot. (ES)

Ols / Alder forest fot. (ES)

Po prawej mijamy obszar ochrony ścisłej Kalisko, którego główna część obejmuje torfowisko z typowymi zbiorowiskami roślinnymi: szuwarami, turzycowiskami, łozowiskami, olsami i łęgami. Jak pisze Lechośław Herz, słowo kalisko pochodzi od staropolskiego »kał«, oznaczającego miejsce błotniste. Za kładką dalej podążamy leśną ścieżką, uważając na nierówności i podmokłe miejsca, w razie konieczności poprowadźmy rower. Po drodze niezwykle widoki na tzw. Górne

Błota. W okolicach Wyględ Górnych opuszczamy tereny podmokłe i jedziemy piaszczystą drogą pośród sośnin, nadal obserwując z lewej strony podmokłe łąki i turzycowiska, które otaczają gęste olszyny. Tutaj trasa rozdziela się z zielonym szlakiem.

Po przejechaniu ponad 8 km znajdujemy się na wysokości cmentarza wojennego w Wiktorowie, do którego poprowadzi nas kierunkowskaz. Zachęcamy do jego odwiedzenia i poznania tragicznych losów Puszczy Kampinoskiej w latach okupacji hitlerowskiej, o których przeczytamy na tablicy edukacyjnej ustawionej przy cmentarzu. Pochowani tu zostali żołnierze 9. Pułku Ułanów Małopolskich z Podolskiej Brygady Kawalerii, którzy polegli w walkach w rejonie Grabiny i Roztoki w dniach 17-18 września 1939 r. oraz 124 osoby cywilne

i żołnierze AK – ofiary terroru hitlerowskiego zamordowane w szkole zaborowskiej, gdzie w czasie okupacji mieściła się placówka żandarmerii. Po chwili zadumy możemy ruszyć dalej.

Za szlabanem grunty wsi Zaborów i łagodny, pokryty polami uprawnymi i łąkami stok Równiny Łowicko-Błońskiej – morenowej równiny denudacyjnej tworzącej jeden z najbardziej płaskich krajobrazów na Mazowszu. Krawędz równiny przebiega niemalże równoległe do południowej granicy Kampinoskiego Parku Narodowego. Dalej możemy skierować się do Zaborowa (niecały kilometr) lub ruszyć od razu w drogę powrotną Kampinoskim Szlakiem Rowerowym.

Kościół parafialny w Zaborowie
Parish church in Zaborów fot. (ES)

Pierwsza wzmianka o tej wsi pochodzi z 1239 r. i dotyczy Ścibora z Zaborowa w Ziemi Warszawskiej. Na uwagę zasługuje kilka zabytków. Warto obejrzeć w Zaborowie kościół parafialny św. Anny, zbudowany w 1791 r. według projektu Hilarego Szpilowskiego. Trójdzielna fasada klasycystycznej budowli ozdobiona jest pilastrami tokańskimi. We wnętrzu zachowały się klasycystyczne ołtarze (główny i dwa boczne) z przełomu XVIII i XIX w. Przed kościołem niewielki skwer z figurą Matki Boskiej pośrodku. Nieco dalej na północ eklektyczny pałac wzniesiony w latach 1901–1903 dla bankiera Leona Feliksa Gold-

standa według projektu Franciszka Lilpopa i Karola Jankowskiego. Budowla składa się z piętrowego korpusu głównego i scalonego z nim pawilonu kuchennego. W pałacu połączono elementy stylów barokowego i klasycystycznego, jednocześnie nawiązując do wiejskich rezydencji budowanych w Polsce w połowie XVIII w. Odbudowany po wojnie służył dziennikarzom jako dom wypoczynkowy. Wokół pałacu rozciąga się park z początku XIX w., a w nim staw i stare drzewa, m.in. grab pospolity o obwodzie 3 m oraz olsza czarna o obwodzie 310 cm i wysokości 24 m. Obecnie jest to obiekt prywatny, który można podziwiać jedynie zza ogrodzenia. Pałac i park „grał” w kilku filmach ze scenami z życia sfer wyższych (Lalka, Buddenbrookowie, Kariera Nikodema Dyzmy).

Wracamy na trasę Kampinoskiego Szlaku Rowerowego. Jedziemy kawałek Traktem Królewskim, czyli drogą nr 580, zachowując czujność, aby nie ominąć skrętu w lewo – znajduje się zaraz za zjazdem, z którego wyjechaliśmy na ulice Zaborowa. Na krótko zagościmy na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego, podążając szeroką

gruntową drogą, na której mogą nas sporadycznie mijać samochody. Wyjeżdżamy z lasu i pedałujemy ulicą Parkową prowadzącą przez wieś Wiktorów. Przejazd przez Wiktorów i Wólkę jest bardzo wygodny, wiedzie wśród zabudowy jednorodzinnej. W centrum Wólki tablica z mapą Kampinoskiego Parku Narodowego oraz przystanek ZTM. Bardziej zmęczeni mogą tu skończyć wycieczkę. Kolejny przystanek ZTM w Mariewie, obok skrzyżowania i przydrożnego krzyża. Przy nim skręcamy w ulicę Kwiatową, która poprowadzi nas dalej asfaltem do pętli autobusowej z kapliczką w Stanisławowie.

Cmentarz wojenny w Wiktorowie / War cemetery in Wiktorów fot. (ES)

Przed nami ostatnia prosta, ok. 4 km jazdy żółtym szlakiem rowerowym przez leśne tereny Kampinoskiego Parku Narodowego. Poruszać się będziemy bardzo wyboistą drogą gruntową, którą co jakiś czas przejeżdżają samochody. Dlatego zachowajmy maksymalną koncentrację, gdyż możemy być już znużeni jazdą. Przecinamy Szeroką Warszawską Drogę, mijamy zabudowania Małego Truskawia i kapliczkę przydrożną. Okamgnienie i docieramy do Truskawia, skąd rozpoczęliśmy wycieczkę.

Roztoka – Wiersze – Zaborów Leśny – Wyględy Górne – Roztoka

Długość: 19 km

Trudność: średnio trudna, ale przyjemna, wiedzie cały czas leśnymi drogami i ścieżkami, miejscami odcinki piaszczyste, nierówne, wyrzuczone przez korzenie. Ze względu na umiarkowaną długość polecana na wycieczki rodzinne ze starszymi dziećmi i samotne wędrówki dla osób w każdym wieku szukających wyciszenia i obcowania z przyrodą

Trasa typowo leśna. Przydatna także dla kolarzy, miłośników nordic walking, a zimą dla wprawionych narciarzy biegowych. Poza typową dla Puszczy Kampinoskiej florą na trasie sporo miejsc związanych z dziejami Puszczy Kampinoskiej i jej mieszkańców. Wycieczkę możemy rozpocząć podobnie jak w przypadku pozostałych tras z Truskawia (dodatkowo ok. 3,5 km piechotą w jedną stronę) lub bezpośrednio z Roztoki, gdzie znajduje się polana wypoczynkowa, tablica z mapą parku, punkt gastronomiczny i parking (Uwaga! Parking płatny – aktualne stawki dostępne na stronie internetowej parku w zakładce turystyka).

Dojazd do Roztoki samochodem z Warszawy: ul. Górczewską do ul. Warszawskiej i drogą nr 580 przez Blizne Jasińskiego, Latchorzew, Zielonki, Koczargi, Borzęcin Duży, Zaborów i Zaborówek do Leszna, gdzie na światłach skręcamy w prawo i drogą nr 579 do Roztoki. Transportem publicznym brak bezpośredniego połączenia. Dotrzeć można tylko w sposób kombinowany. Najpierw autobusem ZTM nr 719 z pętli Os. Górczewska do Leszna (Uwaga! II strefa biletowa), a następnie PKS Grodzisk Mazowiecki do Roztoki (przed

wyjazdem warto sprawdzić godziny odjazdu autobusów na stronie www.pksgrodzisk.com.pl), ewentualnie dojść z Leszna do Roztoki na piechotę. Szlakami turystycznymi przez las – żółtym i czerwonym po zachodniej stronie drogi 579 (ok. 8,5 km) albo żółtym i zielonym po jej wschodniej stronie (ok. 9,5 km).

Roztoka to miejscowość położona w samym niemal środku Kampinoskiego Parku Narodowego, przy bardzo ruchliwej szosie nr 579, u północnego wylotu przełomowej Dolinki Roztockiej, która powstała w wyniku przebicia węższego tu pasa wydm przez wody spływające niegdyś z tarasu Równiny Łowicko-Błońskiej do zagłębień południowego pasa bagiennego. Zbierające się tam wody przerwały wydmy i niewielkim strumieniem przepływały na szeroki północny pas bagien. W dolince miejscami widoczne jest wyraźnie stare, meandrujące koryto rzeczki, o której pisał w 1791 r. Karol de Perthées, geograf Stanisława Augusta: „Za wsią Łubcem pół ćwierci mili (...) zaczyna się struga wypływająca z Debeł Błot (...) nazywająca się Roztoką albo Mustogoszczą, idzie i rozliwa się po Puszczy Kampinoskiej”. W XIX w. rzeczka ustąpić musiała przekopowi kanału, dziś noszącego nazwę Kanału Zaborowskiego.

Jeżeli jesteśmy tu tylko przejazdem, warto zatrzymać się przynajmniej na krótki spacer ścieżką dydaktyczną „Dolinką Roztoki” długości 1,5 km. Jest to jedna z najbardziej atrakcyjnych ścieżek tego typu w Kampinoskim Parku Narodowym. Wiedzie przez bardzo urozmaicony teren, początkowo wspina się na niezbyt wysoki wał wydmy porośnięty borem sosnowym, po czym opada ku malowniczym łąkom wsi Łubiec, następnie biegnie wzdłuż Kanału Zaborowskiego, przy którym możemy zobaczyć ślady żerowania bobrów (więcej o omawianych zagadnieniach dowiemy się z tablic edukacyjnych ustawionych na przystankach ścieżki oraz ze strony parku pod zakładką edukacja/ścieżki dydaktyczne).

Z parkingu musimy dojść do skrzyżowania szlaków przy Kanale Zaborowskim. Stąd ruszamy na wschód za znakami zielonymi Połu-

Polana wypoczynkowa Roztoka
Roztoka picnic area fot. (KF)

Wiśnia kwaśna / Sour cherry rys. (ES)

dniowego Szlaku Leśnego, o wyjątkowych walorach krajobrazowych i krajoznawczych, przebiegającego od domu urodzenia Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli przez Puszcę Kampinoską do granic Warszawy. Po chwili z prawej strony miniemy obszar ochrony ścisłej Roztoka, który został utworzony dla ochrony stanowiska wiśni kwaśnej – rośliny typowej dla stepów południowo-wschodniej Europy, będącej reliktem pontyjskim. Chroniony jest tu także starodrzew sosnowo-dębowy z ponad 150-letnimi dębami. Podążamy szeroką, malowniczą, gruntową drogą, miejscami bardzo piaszczystą. Po niecałych 3 kilometrach marszu nadarza się pierwsza okazja na krótki odpoczynek pod wiatą przy skrzyżowaniu szlaków turystycznych u podnóża Dębowej Góry. Tu, jeśli uznamy, że zaplanowana wycieczka

Jeden z przydrożnych krzyży w Ławach
Wayside cross in Ławy fot. (KM)

jest za długa, możemy skrócić w żółty szlak i skrócić trasę do ok. 8 km. Gdy jednak pozostajemy przy pierwotnym planie, to wędrówkę kontynuujemy szeroką drogą wzdłuż dojrzałego boru sosnowego. Dochodzimy do Ławskiej Drogi, którą podążamy aż do nieistniejącej już wsi Ławy. Po drodze mijamy Ławską Górę, na zboczu której stoi krzyż upamiętniający bitwę pod Budą Zaborowską stoczoną 14 kwietnia 1863 r. podczas powstania styczniowego. Obok zadaszona ławka, tzw. ławko-daszek, pod którym można się schronić w niepogodę. Bardzo piaszczysty fragment trasy obniża komfort wędrówki, jazda rowerem na tym odcinku jest

praktycznie niemożliwa. Z prawej mijamy skraj obszaru ochrony ścisłej Debły, który chroni fragment południowego pasa wydmowego, z klasyczną parabolą Nartowej Góry (na zachód od miejsca, w którym aktualnie się znajdujemy, charakterystyczny kształt wydmy dobrze widoczny na mapach) oraz fragment południowego pasa bagiennego obejmujący część kotliny Debły. Znajdują się tu charakterystyczne bory mieszane, grądy niskie i łągi olszowe.

Podążamy dalej za znakami zielonymi, po lewej stronie rozkoszujemy się rozległym widokiem na łąki i pola. Jeśli się uważnie

przyjrzymy, dostrzeżemy też ślady dawnej wsi Ławy, m.in. fragmenty fundamentów i ogrodzeń, rośliny związane z gospodarstwami, jak chociażby lilaki i drzewa owocowe. Przekraczamy Kanał Zaborowski, który odwadnia wschodnią część południowego pasa bagiennego Puszczy Kampinoskiej. Gospodarstwa wsi Ławy zostały sprzedane przez właścicieli na rzecz parku w ramach programu wykupu gruntów i aktualnie obszar ten przywracany jest naturze. Na rozstajach dróg mijając będziemy pozostałe po wsi krzyże, o które nadal dbają dawni jej mieszkańcy. Z ustawionej przy jednym z krzyży tablicy informacyjnej dowiemy się więcej na temat programu wykupów.

W Wyględach Górnych węzeł szlaków turystycznych. Zrazu piaszczysta droga pośród sośnin wkracza na tereny bardziej wilgotne, z gęstymi olszynami oraz podmokłymi łąkami, torfowiskami i turzycowiskami. Po prawej malownicze widoki na tereny otwarte. Rosnąca na nich roślinność nieleśna stanowi ważny składnik przyrody Puszczy Kampinoskiej i w istotny sposób wpływa na jej różnorodność biologiczną. W naszych warunkach klimatycznych większość zbiorowisk nieleśnych została utworzona przez człowieka na jego użytek. Wiele terenów otwartych w Kampinoskim Parku Narodowym zajmują półnaturalne zbiorowiska łąkowe. Ich ochrona jest trudna, wymaga bowiem ekstensywnego użytkowania i stałej obserwacji efektów prowadzonych zabiegów.

Po pokonaniu ok. 1,5 km dochodzimy do drewnianej kładki, która powstała w ramach projektu „Budowa kładki na szlakach turystycznych w Zaborowie Leśnym służącej ograniczeniu antropopresji na ekosystemy Kampinoskiego Parku Narodowego”. Dzięki niej zamiast patrzeć ciągle pod nogi możemy podziwiać okoliczną przyrodę. Po lewej mijamy gęsty podmokły las liściasty i obszar ochrony ścisłej Kalisko, który chroni rozległe torfowisko niskie z typowymi zbiorowiskami roślinnymi – szuwarami, turzycowiskami, łozowiskami, olsami i łęgami. Jest to jeden z najcenniejszych i najpiękniejszych obszarów bagiennych w parku.

Za nami mniej więcej połowa trasy, więc jest to dobry moment na odpoczynek, zwłaszcza że po prawej stronie mijamy polanę wypoczynkową Zaborów Leśny. Znajdują się na niej małe wiaty piknikowe, tablice informacyjne, palenisko (pamiętaj, że każde rozpalenie ognia w parku narodowym wymaga zgody dyrektora), a także toaleta. Po odpoczynku wracamy na zielony szlak, który łączy się tutaj z żółtym. Ruszamy w kierunku północnym, przy szlaku tablica edukacyjna o Zaborowie Leśnym i obszarze ochrony ścisłej Zaborów Leśny, przez który mamy okazję przejść (przez niewiele obszarów ochrony ścisłej w parku przebiegają szlaki, dlatego tym bardziej zwróćmy

uwagę na otaczające nas piękno niemalże nietkniętej ludzką ręką przyrody, która tutaj rządzi się własnymi prawami). Chroni on tereny wydmore porośnięte borem sosnowym świeżym i mieszanym oraz bagienne z grądem wilgotnym, fragmentami olsów i zbiorowiskami nieleśnymi (szuwały i turzycowiska), a także widoczne ze szlaku pomnikowe dęby szypułkowe. Występują tu prawie wszystkie gatunki

Las sosnowy / Scotch pine forest fot. (ES)

ptaków, które spotykamy na terenie Puszczy Kampinoskiej. W borze na grzbiecie wydmy Mogiła Powstańców 1863 r. – jedno z bardziej niezwykłych miejsc w Kampinoskim Parku Narodowym. Kryje prochy ponad 70 bezimiennych młodych bojowników z oddziału Walerego Remiszewskiego, który 14 kwietnia 1863 r. stoczył pod Zaborowem Leśnym (d. Budą Zaborowską) nierówną walkę z wojskiem carskim. Ustawiona nieopodal mogiły tablica edukacyjna przedstawia pokrótce tragiczną historię powstania styczniowego w Puszczy Kampinoskiej. Dobre miejsce na odpoczynek pod pobliską wiatą.

Ruszamy dalej na północ za znakami żółtymi Szlaku im. Powstańców Warszawskich – na tym odcinku będziemy wędrować głównie przez ubogi las sosnowy, w którym brak podszytu pozwoli nam obserwować charakterystyczne ukształtowanie terenu, w tym grzbiety wydm. Za leśną uprawą uważamy, żeby nie ominąć skrętu w lewo w brzozową „aleję”. Pokonujemy grzbiety wydmore porośnięte borem sosnowym, następnie idziemy przecinką przez młode, ubogie bory sosnowe uroczyska Mosionka. Kiedyś rosły tu bory mieszane z wiekowymi sosnami. W początku XX w. wycięto je w pień, a drewno sprzedano kupcom żydowskim (stąd nazwa uroczyska). Na wylesionym,

piaszczystym gruncie posadzono sosny (pospolita, czarna, Banksa, smółowa), powstały sosnowe monokultury, ich przebudowa trochę potrwa. Niemniej pod względem krajobrazowym drzewostany te mają dużo specyficznego wdzięku.

Dochodzimy do miejscowości Wiersze, gdzie znajduje się cmentarz partyzancki z 1944 r. z grobami 54 żołnierzy AK Grupy „Kampinos” oraz pomnik Niepodległej Rzeczypospolitej Kampinoskiej odsłonięty w 2004 r., który upamiętnia istnienie w czasie powstania warszawskiego w Puszczy Kampinoskiej terenu wolnego od okupanta. W sierpniu i wrześniu 1944 r. Wiersze oraz sąsiednie wioski Brzozówka, Truskawka, Janówek, Krogulec i Kiścinnie stanowiły kwaterę zgrupowania partyzanckiego liczącego 3,5 tys. żołnierzy. Stąd przeprowadzano akcje dywersyjne i stąd wyruszały oddziały na pomoc powstańcom w Warszawie. Obok cmentarza węzeł szlaków i mała infrastruktura turystyczna w postaci ławek i tablicy edukacyjnej, która przybliży nam historię miejscowości.

Ruszamy na zachód za znakami czerwonymi Głównego Szlaku Puszczy Kampinoskiej. Podążamy szeroką drogą leśną. Przy skrzyżowaniu z tzw. Wierszowską Drogą węzeł szlaków, jeden z wielu na trasie przydrożnych krzyży oraz tablica nt. realizowanego przez Kampinoski Park Narodowy projektu LIFE+ „ActiveKPN” (podobna tablica ustawiona jest również w Truskawiu, przy wejściu na szlak), związanego z renaturalizacją wykupywanych przez park gruntów. Za uroczyskiem Emila Posada droga zamienia się w wąską leśną ścieżkę, która prowadzi przez drzewostan świerkowy, będący rzadkością w Puszczy Kampinoskiej. Trzymamy się cały czas czerwonego szlaku. Wędrując przyjemnym do spacerowania lasem, dochodzimy do zamieszkałego przysiółka Budki Kiścińskie, gdzie zaczną nas dobiegać odgłosy ruchliwej szosy 579.

Pomnik Niepodległej Rzeczypospolitej Kampinoskiej w Wierszach
Monument of the Independent Kampinos Republic in Wiersze fot. (ES)

Mijamy domy jednorodzinne i gospodarstwa rolne i w miejscu, gdzie droga się nieco rozszerza, skręcamy w lewo. To ostatnia prosta naszej wycieczki. Przechodzimy obok kolonii domków letniskowych, w pobliżu wyjścia z lasu po lewej mijamy pomnikowe Roztockie Dęby. Tak docieramy do Roztoki, gdzie możemy zrelaksować się na polanie wypoczynkowej lub zjeść ciepły posiłek w kameralnym barze.

Truskaw – Zaborów Leśny – Wiersze – Karczmisko – Truskaw

Długość: 16 km

Trudność: łatwa, w całości przebiega leśnymi drogami i ścieżkami, od czasu do czasu odcinki piaszczyste, nierówne, wyrzuczone przez korzenie. Polecana zarówno na samotne wypadki, jak i wycieczki rodzinne

Trasa typowo leśna, prowadzi przez charakterystyczne dla Puszczy Kampinoskiej lasy sosnowe. Mimo znacznych spadków przydatna także dla kolarzy, entuzjastów nordic walking i narciarzy biegowych. Po drodze dwa interesujące pod względem przyrodniczym obszary ochrony ścisłej oraz bardzo popularna ścieżka dydaktyczna „Do Karczmiska”. Trasa atrakcyjna o każdej porze roku, polecana na całodzienny weekendowy wypad do Kampinoskiego Parku Narodowego dla miłośników obcowania z przyrodą.

Ruszamy żółtym szlakiem z Truskawia w kierunku zachodnim. Nieco o historii miejscowości możemy dowiedzieć się ze stojącej tu tablicy edukacyjnej. Warto także przeczytać regulamin parku, jeżeli nie zrobiliśmy tego przed wyruszeniem na wycieczkę oraz zwięźłą informację nt. realizowanego w parku projektu LIFE+ „ActiveKPN”, dotyczącego renaturalizacji wykupywanych przez park gruntów. Truskaw jest bardzo popularnym miejscem startu wycieczek. Ze względu na bezpośrednie połączenie z Warszawą komunikacją miejską (autobus 708) jest miejscowością chętnie odwiedzaną przez cały rok. Zaczynają się tutaj cztery szlaki turystyczne (czarny, żółty, niebieski i żółty rowerowy). Swoje początek ma ścieżka dydaktyczna.

Podążamy tzw. Truskawską Drogą, która swoją nazwę wzięła od miejscowości. Nie spotkamy przy niej jednak truskawek, za to latem łany borówki czarnej. Idziemy szerokim leśnym duktem. Otacza

nas młody las sosnowy posadzony po 1945 r. na miejscu starych drzewostanów wyciętych przez Niemców w czasie I wojny światowej. Mijamy dębowe młodniki, szczególnie efektownie prezentujące się jesienią i malownicze brzeziny. Po lewej wzniesienie Marcinowej Góry, nieco dalej zadaszona drewniana ławka, pod którą możemy się schronić i odpocząć. Po przejściu ok. 3 km docieramy do leśnej uprawy – w miejscu tym w 2004 r. przeszła silna wichura o cechach trąby powietrznej, która uszkodziła drzewostany na odcinku od Wiktoria do cmentarza Palmiry. Ślady wiatrolomu zobaczymy jeszcze w drugiej połowie trasy, w okolicach Karczmiska. Mijamy kolejny ławkodaszek pod pomnikowym dębem na rozstaju dróg i idziemy dalej piaszczystą drogą do polany wypoczynkowej Zaborów Leśny. Po drodze przekraczamy Kanał Zaborowski, który odwadnia wschodnią część południowego pasa bagiennego. Za nami 1/5 trasy – możemy więc zrobić sobie krótki postój pod wiatą wypoczynkową na polanie.

Ruszamy dalej za znakami żółtymi ku północy. Warto zatrzymać się przy tablicy edukacyjnej i poznać historię miejscowości Zaborów Leśny oraz przeczytać o walorach przyrodniczych obszaru ochrony ścisłej Zaborów Leśny, przez który zaraz będziemy wędrować. Tą formą ochrony w Kampinoskim Parku Narodowym objęto 22 obszary. Stanowią one mateczniki przyrody Puszczy Kampinoskiej, gdzie ingerencja człowieka ograniczona jest do niezbędnego minimum. Przez niektóre przechodzą szlaki turystyczne, pozwalające zagłębić się w niemalże dziewiczą puszczańską przyrodę.

Obszar ochrony ścisłej Zaborów Leśny chroni tereny wydymy porośnięte borem sosnowym świeżym i mieszanym oraz bagienne z wilgotnym lasem i fragmentami olsów, sąsiadujące z turzycowiskami i szuwarami, a także widoczne ze szlaku pomnikowe dęby szypułkowe. Po prawej mijamy małą kapliczkę wiszącą na okazałym dębie i wspinamy się na wydymę, na szczycie której znajduje się Mogiła Powstańców 1863 r., miejsce corocznych uroczystości związanych z upamiętnieniem kolejnej rocznicy powstania styczniowego. W mogile spoczywa ponad 70 bezimiennych uczestników powstania styczniowego z oddziału Walerego Remiszewskiego, którzy zginęli 14 kwietnia 1863 r. w nierównej walce stoczonej tu z wojskami carskimi. Na mogile znajduje się metalowy krzyż upamiętniający poległych. Obok dwa pomnikowe

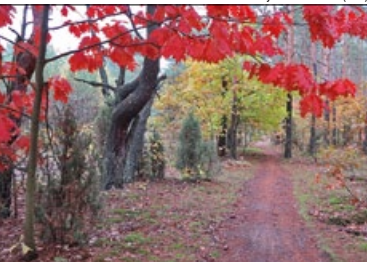
Obszar ochrony ścisłej Zaborów Leśny
Strict conservation area Zaborów Leśny fot. (ES)

głazy postawione z inicjatywy społeczności ziemi mazowieckiej w 100. i 150. rocznicę powstania. Więcej o historii powstania styczniowego w Puszczy Kampinoskiej przeczytamy z ustawionej nieopodal tablicy edukacyjnej. Pokonaliśmy już 1/4 trasy i strome podejście pod wydmę – możemy się więc na chwilę zatrzymać i odpocząć pod wiatą wypoczynkową.

Po odpoczynku ruszamy dalej na północ tzw. Grobową Drogą, trzymając się żółtych znaków. Za niecały kilometr skręcamy w lewo, ciągle podążając żółtym szlakiem. Otacza nas bardzo ubogi, skarłowaciały las sosnowy, który jednakowoż nie jest pozbawiony swoistego uroku. Z uwagi na niemalże brak warstwy podszytu możemy wejrzeć w głąb lasu i obserwować charakterystyczne, faliste ukształtowanie terenu. Ponad 100 lat temu rosły tu dojrzałe bory z dorodnymi sosnami, które zostały wycięte, a drewno sprzedane. Jeszcze przed powstaniem parku narodowego na wylesionym, piaszczystym gruncie posadzono

Cmentarz wojenny w Wierszach
War cemetery in Wiersze fot. (MW)

Na Głównym Szlaku Puszczy Kampinoskiej
On the Main Kampinos Forest Hiking Trail fot. (ES)

jednogatunkowy sosnowy las. Pokonując kolejne wzniesienia wydm, docieramy do wsi Wiersze położonej na granicy północnego pasa bagiennego i południowego pasa wydmowego. Wzmiankowana po raz pierwszy w 1765 r. jako Wyrobek Wiersze. Do połowy XIX w. wieś otoczona była lasami, później lasy na bagnach wycięto. Na skraju boru znajduje się cmentarz partyzancki z 1944 r. z grobami 54 żołnierzy AK oraz odsłonięty w 2004 r. pomnik Niepodległej Rzeczypospolitej Kampinoskiej, upamiętniający istnienie w czasie powstania warszawskiego w Puszczy Kampinoskiej terenu wolnego od okupanta. W cieniu Warszawy żyła „Republika Kampinoska”. Objęła ona – pisał T. Strzembosz w artykule Wolna Polska w miniaturze („Życie”, 2-3 września 2000) – centralną i wschodnią część Puszczy Kampinoskiej, swoją „stolicę” miała w puszczańskiej wsi Wiersze. Ogarniała kilka tysięcy mieszkańców wsi położonych w głębi lasu i na jego obrzeżach, a dalsze wsie znajdowały się raz w zasięgu władzy powstańczej, a raz pod

okupacją, zależnie od przebiegu działań zbrojnych. Obok cmentarza węzeł szlaków i mała infrastruktura turystyczna: ławki i tablica edukacyjna, na której przedstawiono w skrócie historię miejscowości.

Za nami 8 km marszu, czyli połowa trasy. Rozstajemy się ze szlakiem żółtym i teraz podążamy za znakami czerwonymi Szeroką Warszawską Drogą pośród borów sosnowych oraz wykupywanych i zalesianych przez park gruntów wsi Wiersze i Truskawka. Dalej trasa prowadzi w otoczeniu dojrzałych lasów uroczyska Pohulanka. Po drodze mijamy 2 stare drewniane krzyże przydrożne i gospodarstwa z polami uprawnymi. Dochodzimy do uroczyska Karczmisko, gdzie w XIX w. stała karczma Niepust. Dalej bardzo malowniczy odcinek wycieczki, ale fragmentami piaszczysty. Po drodze kolejna wiata wypoczynkowa i tablice na przy-

stankach ścieżki dydaktycznej „Do Karczmiska”. My skręcamy dopiero na kolejnym rozstaju dróg w prawo i podążamy do Truskawia za znakami czarnymi (węzeł szlaków Karczmisko). Więcej o ścieżce dydaktycznej, która na tym odcinku będzie nam towarzyszyć dowiemy się z przewodnika, który można nabyć w Centrum Edukacji KPN w Izabelinie lub pobrać ze strony internetowej parku pod zakładką edukacja/ścieżki dydaktyczne. Ścieżka bardzo dobrze prezentuje wydmowo-bagienny charakter krajobrazu Puszczy Kampinoskiej. Prowadzi przez łąki, grąd, łęg, las bagienny oraz bór sosnowy.

Wykrot w obszarze ochrony ścisłej Cyganka
Fallen tree in strict conservation area Cyganka fot. (ES)

Przejścia przez podmokłe, bagienne odcinki ułatwiają wybudowane kładki turystyczne. Po prawej stronie przez prawie 1,5 km będziemy mieli okazję obserwować obszar ochrony ścisłej Cyganka, który chroni fragment bagiennego dolinki Niepust z mozaiką zróżnicowanych zbiorowisk roślinnych: grąd niski, łęg olszowy, ols, bór mieszany, łąka turzycowa, łozowisko. Jest to nazwa pochodząca od łąki położonej w głębi obszaru, w którym znajdują się także bagna Niepustu, Niepustowy Bór i pomnikowe okazy drzew.

Ścieżką dydaktyczną wracamy do Truskawia, gdzie przed powrotem do domu możemy odpocząć i posilić się w gościńcu „Dzika Fasola”.

Truskaw – Zaborów Leśny – Mogiła Powstańców 1863 r. – Karczmisko – Truskaw

Długość: 11 km

Trudność: bardzo łatwa i przyjemna, wiedzie cały czas leśnymi drogami i ścieżkami. Sporadycznie występują odcinki piaszczyste i nierówne, wyrzuczone przez korzenie. Idealna na rodzinną wycieczkę o każdej porze roku

Trasa o charakterze leśnym, wyjątkowo urozmaicona – prowadzi zarówno ubogim suchym borem, jak i odcinkami przez grądy i tereny bagienne, a także skrajem terenów otwartych, które tu zajmują kośne łąki i murawy. Mimo że nie jest długa, ma znaczne walory edukacyjne – bogata flora, interesujące krajobrazy. Świetna trasa na pierwszą wycieczkę do Puszczy Kampinoskiej, za czym przemawia również łatwy dojazd z Warszawy. Ze względu na ukształtowanie terenu i kluczenie między wydłami trasa idealnie nadaje się dla narciarzy biegowych. Jeżeli dopiero zaczynamy przygodę z nartami, do dyspozycji jest trzykilometrowa pętla, na której można sprawdzić swoje umiejętności przez wyruszeniem na całą trasę.

Ruszamy z Truskawia, gdzie na parkingu możemy pozostawić samochód i zapoznać się z informacjami na ustawionych tablicach przed wyruszeniem na szlak. Kierujemy się na zachód za znakami żółtymi Szlaku im. Powstańców Warszawskich prowadzącego przez miejscowości i miejsca związane z polskimi powstaniami narodowymi

i partyzantką. Aż do węzła szlaków przy Mogile Powstańców 1863 r. przebieg trasy taki sam, jak przedstawiony dla trasy IV (str. 24). Przy mogile warto zrobić sobie odpoczynek, przeszliśmy już ponad połowę trasy. Po odpoczynku, pełni energii do dalszej drogi podążamy za znakami zielonymi Południowego Szlaku Leśnego, który jest idealny do wędrówek pieszych, a zimą na wyprawy narciarskie. Dla cyklistów będzie stanowił wyzwanie, chyba że korzenie, piach, szyszki i znaczne spadki terenu nie są im straszne. Odcinek szczególnie atrakcyjny wiosną i latem. Ruszamy w górę leśną ścieżką, mijając z prawej obszar ochrony ścisłej Zaborów Leśny. Droga prowadzi przez bardzo urozmaicony pod względem ukształtowania teren, co uatrakcyjnia wycieczkę. Po niecałych 500 metrach skręcamy w lewo w tzw. Krętą Drogę, która nie bez przyczyny tak się nazywa; wiję się zakosami pomiędzy wydmami Cygańskich Gór. Lekko pofałdowany teren w śnieżne zimy daje dużo satysfakcji narciarzom biegowym. Jeżeli zimą wędrujemy pieszo, starajmy się nie zadeptywać założonych śladów, które bardzo ułatwiają narciarzom przejazd. W połowie tego odcinka trasy dotrzemy do granicy obszaru ochrony ścisłej Cyganka.

Łoś – herbowe zwierzę Kampinoskiego Parku Narodowego / Moose – symbol of the Kampinos National Park fot. (KN)

Obserwujemy tu malownicze widoki na bór mieszany z licznymi brzo-
zami i dębami. Cyganka charakteryzuje się bardzo urozmaiconym
krajobrazem i różnorodnością zbiorowisk roślinnych – od borów
sosnowych, przez grądy, łągi, do zarastających turzycowisk. Jest
też ostoja zwierząt, m.in. jeleni, dzików, ptaków drapieżnych. Jeśli

będziemy mieli szczęście, pomiędzy drzewami uda nam się zaobserwować losia – herbowe zwierzę Kampinoskiego Parku Narodowego.

Dochodzimy do wiatrolomu z 2004 r., który mijaliśmy już idąc Truskawską Drogą na początku wycieczki. To ślad po huraganowym wietrze, który wdarł się od południa w głąb Puszczy Kampinoskiej. W ciągu kilkunastu minut wichura dokonała ogromnych zniszczeń w drzewostanie. W obszarach ochrony ścisłej Cyganka i Zaborów Leśny pozostawiono powalone drzewa, ograniczając ingerencję do minimum, natomiast na pozostałym terenie (w obszarach ochrony czynnej) połamane drzewa usunięto i część powierzchni zalesiono, a część pozostawiono do naturalnej sukcesji. Zalesione powierzchnie ogrodzono, aby uniemożliwić zgryzanie młodych roślin przez losie,

Mogiła Powstańców 1863 r.
Mass grave of January Uprising Insurgents 1863 fot. (ES)

Miejsce po wiatrolomie z 2004 r. z murawami napiaskowymi
2004 windthrow area with sandy xeric grasslands fot. (ES)

sarny i inne zwierzęta (ogrodzoną powierzchnię mijamy z prawej strony). Nie jest do końca jasne, która strategia radzenia sobie ze skutkami żywiołu okaże się trafniejsza. Na uprzątniętym i nie ogrodzonym fragmencie, przez który będziemy przechodzić widać, że młode sosny są sukcesywnie zgryzane i ich prawidłowy wzrost nie jest możliwy, natomiast wykształciły się tu interesujące zbiorowiska otwarte z murawami napiaskowymi i pięknie kwitnącymi wrzosami. Więcej na ten temat, a także na temat huraganu, który przeszedł nad Puszcą Kampinoską w 1972 r. dowiemy się ze stojącej nieopodal szlaku tablicy edukacyjnej „Wiatrolomy”, rozpo-

czynającej ścieżkę edukacyjną „Do Karczmiska”, którą teraz będziemy się poruszać. W uroczysku Karczmisko węzeł szlaków i mała wiata turystyczna, pod którą możemy odpocząć przed wyruszeniem na ostatni etap naszej trasy. Na ustawionej tu tablicy przeczytamy interesującą historię o uroczysku. Na węźle turystycznym Karczmisko skręcamy w prawo za znakami czarnymi Szlaku im. Kazimierza Władysława Wójcickiego. Kazimierz W. Wójcicki (1807–1879), folklorysta, historyk amator, należał do pierwszych ludoznawców polskich, pisał powieści oparte na folklorze, zbieracz baśni i legend (*Klechy 1837*), jeden

z ojców krajoznawstwa polskiego – odbył wędrówki m.in. w rejonie Truskawia i Łomny. Jego autorstwa *Przejażdżka chwilowa po Mazowszu* wydana w Albumie Literackim w 1848 r. jest do dzisiaj zbiorem najcenniejszych podań ludowych związanych z Puszcą Kampinoską. Częściowo trasą szlaku wiedzie ścieżka dydaktyczna, która bardzo dobrze prezentuje wydmowo-bagienny typ krajobrazu Kampinoskiego Parku Narodowego. Prowadzi przez łąki, grąd, łęg, las bagienny oraz bór sosnowy. Przejścia przez podmokłe, bagiennie odcinki szlaku ułatwią wybudowane kładki turystyczne. Ponownie podążamy wzdłuż obszaru ochrony ścisłej Cyganka, gdzie zmienia on nieco swój charakter i poza typowymi borami mieszanymi możemy tu obserwować podmokłe lasy liściaste. Po lewej stronie wydmy z ubogim drzewostanem sosnowym uroczyska Niepust i uroczyska Paśniki, gdzie jeszcze kilkadziesiąt lat temu były „gołe”, rozwiewane wydmy i pastwiska. Teren w dużej części został zalesiony. Więcej na ten temat przeczytamy na tablicy edukacyjnej „Naturalna przebudowa drzewostanu”. Dochodzimy do parkingu w Truskawiu, skąd rozpoczęliśmy wycieczkę. Tu możemy odpocząć pod wiatami, najmłodszy piechurzy mogą spożytkować resztę energii na placu zabaw, albo wybrać się na ciepły posiłek do pobliskiego gościńca.

Trzykilometrowy wariant trasy dla początkujących narciarzy biegowych prowadzi z Truskawia czarnym szlakiem do skraju obszaru ochrony ścisłej Cyganka (przy odpowiedniej pokrywie śnieżnej powinniśmy z łatwością przejechać po gruncie obok kładek turystycznych). Przy zielonej tablicy granicznej obszaru ochrony ścisłej powinniśmy skrócić w lewo na sezonowo znakowany symbolem z narciarzem ok. kilometrowy odcinek trasy. W przypadku śnieżnej zimy powinny tu czekać na nas założone ślady (uwaga, odcinek dostępny wyłącznie dla narciarzy biegowych w sezonie). Wyjeżdżamy na żółty szlak turystyczny prowadzący Truskawską Drogą, gdzie skręcamy w lewo. Po przejechaniu kolejnego kilometra trasy jesteśmy z powrotem u wejścia do lasu w Truskawiu.

Narciarze biegowi na szlaku
Cross-country skiers on the trail fot. (KM)

Truskaw – Karczmisko – Kamień Orlika – cmentarz Palmiry – Pocięcha – Truskaw

Długość: ok. 11 km

Trudność: łatwa, prowadzi leśnymi duktami i ścieżkami

Polecana jest szczególnie tym, którzy nie mają zbyt wiele czasu na zwiedzanie parku. Przejście nią umożliwi dostrzeżenie swoistej rzeźby terenu Kampinoskiego Parku Narodowego, którą w głównej mierze ukształtowały wody topniejącego lądolodu ostatniego zlodowacenia. Daje też możliwość poznania historii, gdyż obok walorów przyrodniczych w obrębie Puszczy Kampinoskiej znajdują się pamiątki i świadectwa wielu zdarzeń historycznych związanych z walkami obronnymi i o niepodległość państwa Polskiego. Trasa zalecana głównie na wycieczki piesze, ale możliwe jest także jej pokonanie rowerem, a zimą na nartach biegowych.

Początek trasy w Truskawiu, najstarszej wsi powstałej w głębi Puszczy Kampinoskiej. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z 1419 r.

Najstarsza część wsi znajduje się w miejscu, gdzie obecnie zawraca autobus komunikacji miejskiej. Jest to niewielki plac, pośrodku którego wznosi się skromny pomnik ku czci walczących i poległych w II wojnie światowej. Na zachodnim krańcu Truskawia usytuowany jest parking i polana wypoczynkowa. Tutaj kończy się wieś, a zaczyna

Krzyże górujące nad cmentarzem-mauzoleum Palmiry
Crosses towering over the cemetery-mausoleum Palmiry rys. (ES)

park narodowy. Wybieramy szlak oznaczony kolorem czarnym. Tą samą trasą wiedzie także ścieżka dydaktyczna „Do Karczmiska”. Z uwagi na to, że miejscami są to tereny podmokłe, aby umożliwić turystom przejście, wybudowano kładki. Wzdłuż ścieżki stoją tablice, z których możemy dowiedzieć się o wielu ciekawostkach przyrodniczych. Początkowy jej fragment prowadzi przez malownicze, śródleśne łąki. Były one użytkowane rolniczo do lat 80. ubiegłego wieku. Teraz są koszone przez park w ramach działań z zakresu ochrony czynnej w celu utrzymania otwartego krajobrazu i zachowania siedlisk dla rzadkich motyli – modraszków. Wędrując dalej spotkamy jałowce wyrosłe na dawnym pastwisku. Do prawidłowego wzrostu jałowiec potrzebuje dużej ilości światła. Należy do tzw. gatunków pionierskich, pojawiających się na piaszczystych wydmach oraz gruntach porolnych. W warunkach dużego zacinienia degeneruje się i obumiera. To groziło rosnącym tutaj jałowcom, dlatego są one systematycznie odsłaniane w celu zachowania ich oryginalnego pokroju o dużych walorach estetycznych. Podczas marszruty mijając będziemy różne zbiorowiska leśne: bory sosnowe świeże i mieszane, grądy oraz łągi z fragmentami olsów. Trasa poprowadzona jest skrajem obszaru ochrony ścisłej Cyganka. Jest to jeden z 22 obszarów parku objętych największym reżimem ochronnym, co sprzyja pełnemu i nieskrępowanemu przebiegowi naturalnych procesów przyrodniczych. Utworzony został w 1977 r. dla ochrony borów sosnowych, grądów, łągów. Żyją tu łosie, dziki, sarny i wiele gatunków ptaków, m.in. dzięcioły duży, czarny i średni, drozdy, myszołowy i jastrzębie. Tuż za kładką ścieżka wkracza na wyraźnie suchszy obszar. Pokonujemy pierwszą niewielką wydmę, która wchodzi w skład południowego pasa wydmowego. Podążamy dalej prosto i dochodzimy do miejsca zwanego Karczmiskiem. Nazwa od karczmy Niepust, która stała tu w XIX w. Dziś jest to węzeł szlaków turystycznych. Skręcamy w prawo i wspinamy się na kolejną wydmę. Usuwający się spod nóg mialki piasek może stanowić pewne utrudnienie. Dochodzimy do Ćwikowej Góry, której nazwa pochodzi od imienia zbójcy Ćwika, mającego według legendy tutaj swoją kryjówkę. Ćwikowa Góra jest klasycznym kompleksem wydm. Poszczególne wydmy noszą odrębne nazwy, np. Zdrojowa Góra, Biała Góra. My skręcamy w lewo i przez wydmy Ćwikowej Góry do-

Łąki w Truskawiu koszone dla ochrony motyli
Meadows in Truskawie mowed to preserve butterflies fot. (ES)

chodzimy do brukowanej Palmirskiej Drogi, która po kilkuset metrach doprowadza do cmentarza Palmiry. Położona na skraju Puszczy Kampinoskiej wieś Palmiry od II wojny światowej znana jest przede wszystkim jako miejsce masowych zbrodni hitlerowskich w Polsce. Utworzony na leśnej polanie w 1948 r. cmentarz-mauzoleum urasta do rangi pomnika martyrologii narodu polskiego. Oddalony jest od wsi o 5 km. Spoczywa na nim 2115 osób zamordowanych przez Niemców w okresie od grudnia 1939 r. do lipca 1941 r. Wśród pochowanych są również ofiary egzekucji przeprowadzonych w Stefanowie i w Lasach Chojnowskich.

Obok wejścia na cmentarz znajduje się Muzeum – Miejsce Pamięci Palmiry z multimedialną ekspozycją. Przez przeszklone ściany widać cmentarz, a sosny umieszczone w czterech atriach w formie szklanych tub symbolizują miejsca egzekucji: Palmiry, Laski, Wólka Węglowa, Szwedzkie Góry. W gablotach prezentowane są dokumenty,

fotografie, drobne przedmioty i strzępy ubrań odnalezione podczas powojennych ekshumacji.

Z parkingu przy cmentarzu wchodzimy na przyrodniczo-historyczną ścieżkę „Wokół Palmir”. Na tym odcinku trasy bogactwo przyrodnicze przeplata się z historią związaną z tragicznymi wydarzeniami II wojny światowej. Ścieżka kończy się przy

Kamień Orlika / Monument of cmdr. Orlik fot. (KN)

cmentarzu. Dalszą marszrutę kontynuujemy niebieskim szlakiem. Początkowo idziemy brukowaną drogą, potem piaszczystą przez bór sosnowy i ponownie wchodzimy na bruk. Po drodze mijamy betonowe krzyże postawione w miejscu masowych grobów. Po 1,6 km trasa doprowadza do parkingu i polany wypoczynkowej w Pociesze. Miejsce to odziedziczyło nazwę po istniejącej tu przed laty niewielkiej osadzie, która powstała prawdopodobnie w początkach XIX w. wokół karczmy o wiele mówiącej nazwie „Pociecha”. Na skraju lasu Krzyż „Jerzyków”, poświęcony żołnierzom z oddziału AK, który pod dowództwem por. Strzałkowskiego „Jerzego” walczył we wrześniu 1944 r. pod Pocięchą. Ostatnia część trasy nadal za znakami niebieskimi szutrową drogą, cały czas na południe. Wzdłuż trasy możemy podziwiać drzewostany powstałe w wyniku zalesień dokonanych po wykupieniu gruntów prywatnych. Są to stosunkowo młode lasy sosnowe. Na tym odcinku, szczególnie w porze jesienno-zimowej, możemy spotkać łosia. Ze względu na ruch samochodowy zalecana jest ostrożność.

DOJAZD Z WARSZAWY OD STRONY BEMOWA I STARYCH BABIC**Samochodem**

Ul. Górczewską i dalej na wprost ul. Warszawską (droga wojewódzka 580) przez Blizne Łaszczyńskiego, Latchorzew, Babice Nowe, Zielonki-Parcelę, Koczargi Nowe, Wojcieszyn do Borzęcina Dużego, gdzie należy skręcić w prawo w ul. Spacerową na Mariew. W Truskawiu Małym skręcamy w pierwszą szeroką gruntową drogę w lewo na Budę – jeżeli chcemy dojechać do polany wypoczynkowej Zaborów Leśny, lub jedziemy dalej prosto do Truskawia, w którym należy skręcić w lewo, a następnie prosto aż do leśnego parkingu, gdzie można pozostawić samochód.

Transportem publicznym

Do Truskawia: tramwajem ZTM linii 11 z przystanku Bemowo-Ratusz do przystanku Bogusławskiego lub Popiela, gdzie należy się przesiąść w autobus 708, którym dojeżdżamy do pętli Skibińskiego w Truskawiu, skąd już tylko ok. 500 m do parkingu i węzła szlaków.

Do Zaborowa Leśnego: autobusem ZTM linii 729 z pętli Os. Górczewska do pętli Mariew. Stąd ok. 3,5 km przez Truskaw Mały i Budę do polany wypoczynkowej w Zaborowie Leśnym.

DOJAZD Z WARSZAWY OD STRONY BIELAN**Samochodem**

Najpierw ul. Wólczyńską, następnie Arkuszową i dalej na wprost ul. 3-Maja przez Mościska, Laski, Izabelin do Truskawia, gdzie znajduje się parking leśny, na którym można pozostawić samochód i skąd można udać się na wycieczkę pieszo, rowerem, a zimą na nartach biegowych. Jeśli chcemy dojechać do Zaborowa Leśnego, musimy przed pętlą autobusową w Truskawiu skręcić nieco w lewo. Po dotarciu do Małego Truskawia należy tym razem skręcić w prawo, w szeroką gruntową leśną drogę, która prowadzi do miejscowości Buda. Jadąc na wprost, dojedziemy do polany wypoczynkowej Zaborów Leśny. Należy mieć na względzie, że droga jest miejscami piaszczysta, nie dla każdego pojazdu odpowiednia, a ponadto nie ma tu parkingu, na którym można by pozostawić auto na czas wycieczki.

Transportem publicznym

Autobusem ZTM linii 708 z pętli Metro Młociny do pętli Skibińskiego w Truskawiu. Stąd już tylko ok. 500 m do parkingu i węzła szlaków.

DOJAZD OD STRONY LESZNA**Samochodem**

Ul. Warszawską i Stołeczną (droga wojewódzka 580) przez Zaborówek i Zaborów do Borzęcina Dużego, gdzie należy skręcić

w lewo na Mariew i dalej tak samo, jak w przypadku dojazdu od strony Bemowa.

Transportem publicznym

Do Truskawia: autobusem ZTM linii 719 z pętli Leszno do przystanku Rynek w Starych Babicach, gdzie należy się przesiąść w autobus L18, którym dojeżdżamy do pętli Skibińskiego w Truskawiu. Stąd już tylko ok. 500 m do parkingu i węzła szlaków.

Do Zaborowa Leśnego: autobusem ZTM linii 719 z pętli Leszno do przystanku Borzęcin Duży, gdzie należy się przesiąść w autobus 729 i dojechać nim do pętli Mariew. Stąd ok. 3,5 km przez Truskaw Mały i Budę do polany wypoczynkowej w Zaborowie Leśnym.

WYŻYWIENIE

Na szlak wskazane jest zabrać ze sobą suchy prowiant, natomiast ciepły posiłek można zjeść w okolicy. W Truskawiu w pobliżu polany wypoczynkowej znajduje się gościniec Dzika Fasola, ul. 3 Maja 210, tel. 508 235 634. Tu także w weekendy można wypożyczyć rower, a zimą narty biegowe. Nieco dalej położone są następujące punkty gastronomiczne:

- Restauracja Dziupla, ul. Falińskiego 6a, 05-080 Truskaw, tel. 22 722 65 43, 605 546 805, e-mail: dziupla@restauracja-dziupla.pl;
- Bar w Roztoce 7, 05-084 Roztoka, tel. 22 796 24 13 (obok baru parking i polana wypoczynkowa Roztoka);
- Biker Pub, Stanisławów 48, 05-083 Zaborów, tel. 22 752 01 44, 664 086 200, e-mail: info@bikerpub.pl;
- Pizzeria Fiorentina, ul. Sienkiewicza 1, 05-080 Izabelin, tel. 22 722 71 43;
- Karczma w Janowie, ul. Andersa 74 Janów, 05-082 Babice Nowe, tel. 22 752 93 83, 668 766 328, e-mail: karczmaJanowie@wp.pl

NOCLEGI

Na polanach wypoczynkowych w Zaborowie Leśnym i w Truskawiu nie można nocować, gdyż nie ma na nich pola namiotowego. W okolicy, głównie poza granicą parku (w otulinie), znajdują się gospodarstwa agroturystyczne, hotele i kwatery, z których jest łatwy dojazd do szlaków turystycznych Kampinoskiego Parku Narodowego. Poniżej podano jedynie wybrane adresy.

- Pokoje gościnne w budynku dyrekcji Kampinoskiego Parku Narodowego, ul. Tetmajera 38, 05-080 Izabelin, po wcześniejszym pisemnym zgłoszeniu chęci noclegu pocztą, faksem na numer 22 722 65 60 lub mailem na adres: dyrekcja@kampinoski-pn.gov.pl;

- Hotel Zielonki, Zielonki, ul. Warszawska 372, 05-082 Stare Babice, tel. 22 722 99 52, 602 320 409, e-mail: recepcja@hotelzielonki.pl;
- Hotel Hedera, ul. Warszawska 344, 05-082 Stare Babice, tel. 22 722 91 87, e-mail: kontakt@hotelhedera.pl;
- Hotel Stawisko Kludyn, ul. Ciecwierza 14, 05-080 Kludyn, tel. 22 722 00 83, 728 324 927, e-mail: recepcja@stawisko.com.pl;
- Hotelu Julinek, Julinek 1, 05-084 Leszno, tel. 22 725 83 73, e-mail: recepcja@julinek.com.pl;
- Gospodarstwo agroturystyczne Uroczysko, Halina Dmoch, Roztoka 2, 05-084 Roztoka, tel. 22 796 24 67, 514 468 629.

Aktualne dane najlepiej sprawdzać na stronach internetowych urzędów gmin (www.gmina.izabelin.pl, www.stare-babice.pl, www.gminaleszno.pl), powiatu warszawskiego zachodniego (www.pwz.pl) i na stronie internetowej KPN w zakładce turystyka/informacje praktyczne.

PRZYGOTOWANIE DO WYRUSZENIA NA SZLAK

Podstawą na szlaku jest właściwe ubranie i wyposażenie. Konieczne są wygodne, sprawdzone w terenie buty trekkingowe oraz odzież odpowiednia do panujących warunków atmosferycznych. Zawsze warto mieć ze sobą coś przeciwdeszczowego. Z uwagi na odcinki tras wiodące przez tereny otwarte, opłaci się mieć ze sobą krem z filtrem UV oraz coś na głowę – chustkę bądź czapkę, które zabezpieczą przed słońcem.

Przed wyjazdem nie zapomnijmy zapoznać się z trasą oraz o zabranii mapy, która może się przydać w trudnych momentach. Trzeba wiedzieć, gdzie się aktualnie znajdujemy, chociażby po to, gdy konieczne będzie wezwanie pomocy lub gdy zauważymy jakieś zagrożenie na szlaku.

Na wycieczki całodniowe polecamy zabrać suchy prowiant. Zimą i późną jesienią opłaca się też mieć termos z gorącą herbatą lub kawą, w czasie upałów lepsza będzie woda mineralna. Gdy pocujemy się zmęczeni, zastrzyk energetyczny zapewnią nam orzechy i batony zbożowe. Przydadzą się też kanapki, najlepiej z pełnoziarnistego pieczywa lub przekąski ze świeżych warzyw i owoców.

Opakowania po batonikach, kanapkach i inne odpady należy zabierać ze sobą, powinno się unikać wyrzucania śmieci do kosza, aby nie przywabiać dzikich zwierząt. Zachęcamy do zabierania na wycieczkę rękawiczek i torby na śmieci, w którą będziemy zbierać napotkane na szlaku butelki po napojach i inne opakowania. Sprząatanie może uatrakcyjnić wycieczkę o elementy proekologiczne i edukacyjne.

Wszyscy zwolennicy wypoczynku na świeżym powietrzu muszą mieć się na baczności, ponieważ na terenie parku występuje aż 31 gatunków komarów, a także kleszcze, które szczególnie są aktywne w okresie wiosennym i jesiennym. Dobrze więc przed wyruszeniem na wędrowkę wyposażyć się w silne środki przeciwko owadom, np. o wysokim stężeniu, tzw. DEET. Po powrocie do domu nie zapomnijmy się dokładnie obejrzeć – kleszcze upodobały sobie ciepłe zakamarki, gdzie skóra jest stosunkowo cienka. Dlatego zwróćmy szczególną uwagę na miejsca pod pachami, kolanami, szyję, okolice uszu i pachwin, a nawet pępek.

Rowerzyści powinni mieć ze sobą podstawowe klucze, zestaw do naprawy dętek i pompkę. Na proponowanych leśnych trasach nie spotkamy punktów serwisowych. Będziemy jeździć po korzeniach, szyszkach, drogami utwardzonymi szutrem, na których nie trudno przedziurawić dętkę. Rower powinien być solidny i sprawny, dobrze sprawdzi się górski lub crossowy o odpowiednio szerokich oponach. Zalecamy korzystać z pełnych błotników z tzw. chlapaczami (szczególnie je docenimy w niepogodę). Głowę najlepiej ochroni nam kask. Używajmy też kamizelek bądź opasek odblaskowych – będziemy lepiej widoczni.

Drodzy rowerzyści, pamiętajcie, że park narodowy nie jest odpowiednim miejscem na rywalizację sportową, ściganie się czy bicie własnych rekordów szybkości. Na szlakach należy jeździć w tempie rekreacyjnym oraz ustępować pierwszeństwa pieszym turystom. Jest to szczególnie ważne na kładkach turystycznych, po których najlepiej rower prowadzić z uwagi na własne bezpieczeństwo, a także komfort innych użytkowników szlaków.

Zimą warto wybrać się na narty biegowe. Większość szlaków w parku świetnie się do tego nadaje. W niniejszym przewodniku opisano trasę idealnie do tego celu się nadającą. Jeżeli napotkamy w lesie na ślad założony przez amatorów biegówek, to prosimy go nie niszczyć i nie zadeptywać. Szlaki w większości są na tyle szerokie, że pieszy swobodnie powinien ominąć ślady po nartach.

Zachęcamy do bieżącego śledzenia strony internetowej parku – www.kampinoski-pn.gov.pl, gdzie systematycznie pojawiają się informacje o najbliższych wydarzeniach turystycznych, sportowych, kulturalnych, a także umieszczane są komunikaty turystyczne, w tym komunikaty o zamkniętych i niedostępnych odcinkach szlaków. Na stronie możemy również przeczytać o realizowanych przez park projektach związanych z infrastrukturą turystyczną i nie tylko.

An important element of Kampinos National Park's (KNP) mission is the development of tourism and ecological education in Kampinos Forest. Reaching these objectives in a national park, an area of unique natural values, should be organized in a way which will both encourage visitors and enhance their knowledge but at the same time will prevent any damage or loss to the environment. This guide provides proposals for trips which allow to spend quality time in the park and experience nature. Furthermore, it introduces to the user the cultural values and history of an area crucial for tourism in KNP: villages of Truskaw, Zaborów Leśny and more. All of that happens on the designated and marked trails designed for tourists, where you won't disturb but enjoy wildlife.

A focal point of the proposed trips is Zaborów Leśny, where in the 2015 the longest footbridge in the park was built to allow users to admire wetlands of Zaborowski Ditch with dry feet. This 770-meters long construction was possible thanks to the National Fund for Environmental Protection and Water Management and the State Forests National Forest Holding.

The fragment of KNP to which we invite you is one of the most popular among the hikers and sightseers. It is very easily accessible from Warsaw and attractive for a daylong excursions and short afternoon strolls. Always remember to stay on the trail, prepare for the trip and do not stay in the forest after dark. You can come here on bike, by foot, by the car (you can leave it on the parking in Truskaw) or by bus (there is a bus loop also in Truskaw). It is a great place for joggers, nordic walkers, birdwatchers, cross-country skiers and all nature lovers.

For all those the following 6 propositions of field trips are prepared:

- Route I: a bicycle trip 42 km long. It begins in Truskaw and follows the historical bicycle trail around Stare Babice community. It is recommended for experienced adults, due to overlapping with public roads with high traffic. Different from other recommended routes it focuses on villages adjacent to park instead of KNP itself. Here you will be able to experience both a national park and Warsaw urban forest.
- Route II: a bicycle trip 21 km long. From Truskaw it follows the yellow trail to Zaborów Leśny and blue hiking trail to Zaborów village. The green and yellow bicycle trails leads us back to Truskaw. It's a very diverse trip of moderate length. The longest wooden footbridge in KNP will lead you through the marshy alder forest and coniferous forests typical for KNP. On the way back you will see agricultural areas with old and modern settlements,

typical for parks buffer zone. In Wiktorów, hidden in the forest lies a military cemetery from 1939.

- Route III: a hiking trip 19 km long, also possible to cover by bike, nordic walking or on cross-country skis. Great for family trips with older kids and lone journeys for people of all ages looking for a quiet time communing with nature. It starts from Roztoka, where there is recreational area, parking and a bar, follows red, yellow and green hiking trail. Typical forest route, mostly through dry and fresh coniferous forest, but also crosses a marshy strip of KNP area.
- Route IV: a hiking trip 16 km long, also possible to cover by bike (can be challenging at places), nordic walking or by experienced cross-country skiers. Typical for NKP coniferous forest route, good for family trips. It starts in Truskaw and follows yellow, red and black hiking trail. Along the way you will pass two strict protection areas, "Zaborów Leśny" and "Cyganka", both very interesting in terms of nature values. Very popular interpretative trail "Do Karczmiska" will get you acquainted with natural and historical richness of the area. Pleasant route at any time of the year.
- Route V: a hiking and/or cross-country ski trip 11 km long. Although relatively short it is very varied in terms of environment and landform. It presents typical plant communities for the park. Excellent route for the first visit in the KNP, also due to its accessibility from Warsaw. If you're just starting your adventure with skies there is a short 3-km long training loop (open only during snowy winters). It starts in Truskaw and follows yellow hiking trail to insurgents mass grave from 1863 (Mogila Powstańców), green hiking trail do Karczmisko and black trail back to Truskaw following the "Do Karczmiska" interpretive trail.
- Route VI: a hiking trip 11 km long. Very easy, recommended for all visitors. It starts in Truskaw and follows forest paths and ducts of black and blue hiking trails. It covers two interpretative trails: "Do Karczmiska" and "Wokół Palmir" (around Palmiry cemetery). It combines natural and historical-cultural values of the park. In the middle of the route Palmiry National Memorial Museum, one of the most famous sites of the Nazi crimes in Poland.

fot. (TH)

Kampinoski Park Narodowy
Izabelin 2015

Wydawnictwo Epograf
Blizne Łaszczyńskiego 2015

ISBN 978-83-62910-49-6

Dofinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Wojewódzki Fundusz
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej
w Warszawie

Publikacja dofinansowana przez
Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Warszawie,
www.wfosigw.pl